

ANA BLANDIANA – ÎNTRE CUVÂNT
ȘI TĂCERE. DISCURS LINGVISTIC,
DISCURS LITERAR

ALINA-IULIANA POPESCU
Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: poetică, discurs literar, neomodernism, generație, poezie

Cercetarea stilului unui autor devine o problemă de o complexitate extremă și datorită capacității operei moderne de a declanșa incertitudini și interpretări diverse, în spațiul căutărilor intense de articulare a unui Sens.

Găsindu-și originile în modul de manifestare lingvistică a omului modern, stilul devine chiar „omul însuși”, după cum îl definește Georges-Louis de Buffon, în al său *Discurs asupra stilului*, din 1753. Se observă, începând cu modernitatea, tendința tot mai acută a autorilor de texte de a opta pentru varietate nu doar structurală, cât și de conținut, prin extrapolarea unor aspecte semantico-textuale și discursive ale limbii. În acest context, căutarea stilului unui autor ar implica cercetarea tuturor acelor mijloace adăugate expresiilor tranzitive, care aduc o notă distinctă, individuală și subiectivă operei, detectată în interpretare.

Depășind sfera gramaticii tradiționale, o analiză stilistică a operei unui autor presupune dovada vie a îngemănării dintre *gramatică* și literatură, sistemul stilistic al unei opere constituind, în sine, un corpus lingvistic, retoric, metric etc., adică o structură reflexivă etajată, ce conjugă viziunea personală asupra lumii cu o reacție umană. În căutarea stilului Anei Blandiana, cea aflată într-o *permanentă căutare de sine*, Joaquin Maria Aguirre Romero îi

definește poetica în termenii: „mai degrabă orientală decât occidentală, o poetică a *dizolvării*, a restituirii unității pierdute, provocată de ruptura abisală dintre conștiință și abstractizare” (Romero, 2009: 16), pendulând, permanent, între intelect și emoție a expresiei, în favoarea celei din urmă. Noua estetică, pe care o instaurează Generația '60, și care vizează resurecția lirismului pur, printr-o înlăturare definitivă a tot ceea ce nu fusese productiv, în arida perioadă a poeziei lozincarde, readuce întoarcerea către valorile naționale reale, prin revigorarea marilor teme și motive interbelice, printr-o resurecție chiar a universului rural, pe care modernismul îl trecuse într-un plan secund, în favoarea promovării unei literaturi urbane.

Pendulând, între coerență și fragmentarism, între rațiune și emoție, părând să-i acorde o atenție particulară acesteia din urmă, poezia Anei Blandiana constituie un amestec între un neomodernism autentic, de la care preia numeroase episoade, recognoscibile în întreaga sa creație, și voce personală, izvorâtă din laturile cele mai intime ale ființei sale, fiind o formă a proiecției interioare, univers al căutării și al regăsirii de sine.

Profundele reflecții poetico-stilistice, generate de lectura atentă și de pasiunea pentru poezia Anei Blandiana, le-au oferit criticilor posibilitatea să ajungă la substratul identitar constitutiv al creației artistice a poetei, care ține, în primul rând, de selectarea și de permanenta construire de sensuri noi, integrate nivelurilor fonetice, lexicale, semantice și stilistice. În acest context, analiza complexă, abordată din unghiuri diferite, reușește să ofere o nouă viziune asupra operei Anei Blandiana. Poetica nouă pe care o promovează Ana Blandiana este o reiterare a poeziciei anterioare stănesciene, în care literatura, cuvântul, poate să devină o piedică: „Urâsc uneori literatura, așa cum un podgorean ar putea urî vinul pentru insolența de a se socoti mesagerul în transcendent al viei, plătind vămile perfecțiunii cu adevărurile, uitate unul câte unul, ale butucilor” (Blandiana, 1970: 112). Poezia acesteia este scrijelită, cu unghia, pe pereții sufletului, poeta definind, în oglindă, o altă estetică a urâtului, văzută dinspre interior către exterior.

Cultivată cu precădere de Ana Blandiana, această formă de percepție a exteriorului, printr-o *filtrare interioară*, presupune,

totodată un *model de construcție a unei noi realități (interioare)*, printr-o reconsiderare prealabilă a *realității exterioare*. Tonalitatea aparte, în care poeta rescrie noi realități, implică, dincolo de geometrie neomodernistă a formei, un ritual al ei: „Am hotărât/ Să ies din glasul meu,/ Ca dintr-o biserică părăsită,/ De Dumnezeu mai înainte,/ O celebră biserică,/ Devenită muzeu,/ Cu altar din silabe,/ Și bolți din cuvinte,/ Sub care, amenințatori/ De atâta iubire,/ Credincioșii se-nghesuie,/ În pronaosuri sfinte.// Am hotărât/ Să fug din glasul meu,/ Ca dintr-o închisoare pe care/ Singură mi-am închinat-o,/ Pentru nenumăratele mele crime,/ O închisoare celebră,/ Devenită muzeu,/ Cu versuri zăvoare/ Și gratii de rime—/ Publicul o vizitează/ Și, înfiorat de torturi,/ Nu se miră/ Că nu zace, în ea, nime//” (*Pasul*) (Blandiana, 1970: 23).

Natura paradoxală a unui stil care pendulează inegal în expresie, între intelect și emoție, în favoarea celei din urmă, se răsfrânge asupra conținutului, deconstruind parțial canonul Generației '60, prin instaurarea unui nou ceremonial.

Vindecarea prin poezie sau *poezia ca terapie* devine formă de recuperare a unui timp pierdut, a unui spațiu original, aproape paradisiac, regăsibil și înțeles doar cu ochii sufletului. Iar, dacă paradisul este un *illo tempore*, atunci calea cea mai simplă către el este poezia, adică *zborul*. „De boala de care sufăr/ Nu se moare,/ Ci se trăiește —/ Substanța ei este chiar eternitatea,/ Un fel de cancer al timpului/ Înmulțindu-se din sine fără oprire./ E o boală impecabilă,/ O suferință perpetuă ca o vocală de sticlă/ Laminată în văzduhul asurzitor./ O cădere/ Căreia, numai pentru că e fără sfârșit,/ I se spune zbor. (*Zbor*)” (Blandiana, 1970: 35).

Zborul stănescian, transpus în literă de femeie. Țipătul neputinței omului de a cuprinde infinitul, de a descompune materialul, pentru a scoate la iveală spiritualul, de a dizolva prezentul, pentru a reinstaura trecutul primordial al lumii. Zborul devine, astfel, o cale exterioară de căutare a Luminii, așa cum *Tăcerea* devine o cale interioară. Iar „acest tip de idealism vitalist și nu raționalist este unul dintre elementele identitare ale poetei” (Romero, 2009: 17).

Cuvintele par să se interiorizeze și ele, devenind *limbaj al tăcerii*, interesând, de fapt, ceea ce nu poate fi exprimat, adică sufletul, iar, în calea disperată a exprimării absolute a sufletului, cuvintele devin piedică sau chiar blestem: „Tragic mi-e darul, asemenea pedepselor vechi/ Ce strămoș mi-a greșit ca să-i port - lauri-vina?/ tot ce-ating se preface-n cuvinte/ Ca-n legenda regelui Midas” (Blandiana, 1970: 72). Uneori, neîncrederea în cuvânt se preschimbă în căutarea *cuvântului prim*, al *cuvântului* creator de lumi (motiv subordonat temei *condiției poetului*), traseul poeziei capătând două direcții: de a recompune realități și de a ordona realitățile existente deja.

Vorbind tocmai despre esența cuvintelor, despre limita lor interioară, despre puterea lor de expresie, în Postfața traducerii volumului Anei Blandiana, *Proiecte de trecut și alte povestiri*, Marco Cugno identifică anumite elemente specifice: „Există, pe de-o parte, materialitatea cuvântului, percepută ca «dar tragic» («Tot ce ating se preface-n cuvinte / Ca-n legenda regelui Midas», scrie autoarea în poezia *Darul*, din cea de-a doua culegere, *Calcâiul vulnerabil*), iar de cealaltă, aproape vrând să scape de acest «blestem», nevoia de a ajunge la esența misterioasă a cuvântului, la sufletul acestuia. Aceasta «vânătoare» a «umbrei cuvintelor» este însă supusă riscului: cuvintele pot să-și piardă umbra, partea lor cea mai de preț, își pot vinde sufletul” (Cugno 2008, 141).

Învestite, în mod aproape miraculos, cu o aură specială pe care Marco Cugno o numește, umbră, adică o inimă ascunsă, aflată în stare latentă, pe care doar dibăcia artistului o poate readuce la viață, făcând-o să pulseze, în ritmul propriu, cuvintele nu pot fi transpuse în idei, fără intervenția sensibilului. În lipsa emoției, simpla lor formă, oricât de frumoasă, devine aridă de sens, de aceea „tocmai utilizarea cuvântului poetic, în scopuri etice, «morale», este simțită ca un risc, care i-ar putea compromite valoarea, pe plan estetic, datorita angajării excesive” (Cugno, 2008: 141).

Viața prin artă presupune alegere și renunțare în același timp, legile firii fiind astfel încălcate, iar în *poetă* răzbate glasul de *întoarcere la datul firesc*, mergând până la renunțare. *Întoarcerea spre firesc* poate fi și o întoarcere către spațiul edenic, primordial,

prin identificarea sinelui cu elementele originare ale existenței: „Din tot ce e fluid în jur. Eu caut/Și-s obosit de moarte și de mers,/Silit să port rigid în mine punctul/de sprijin pentru univers”. (*Întoarcere*) (Blandiana, 1970: 57).

Expresionismul blagian și oboseala existențială îmbracă o formă originală la Ana Blandiana, fluiditatea construind un loc nesigur, într-un mers invers dinspre moarte spre viață, timpul confundându-se cu spațiul, realizând aceeași dedublare cu care autoarea obișnuiește. Privit în oglindă, cu totul inversată, forța explozivă a poemelor bliagene, încărcată de un optimism puternic, se atenuază, căpătând o notă rezervată, aproape pesimistă.

Dar cum iubirea, ca „zenit al subiectivității” (Oancea, 1999: 36) „luminează poate cea mai semnificativă situație a omului în lume, devenind, în ultimă instanță, terenul unor relații decisive asupra condiției umane” (Oancea, 1999: 36), resuscitând mediul diafan eminescian, Ana Blandiana alege această cale de *rezolvare a crizei identitare*, prin adevărate *ode* închinată purității primare, scrise într-un limbaj postromantic: „Din apă, ieșeau trupuri albe de plopi/Cu forme somnoroase și suave./Adolescenți frumoși sau doar femei./Dulce confuze, pletele jilave/Nu îndrăzneau dorința s-o ascundă./Apa era fără sfârșit rotundă./Luna turna pe luciul ei/Ulei./Pășeam desculți și limpezi/Îmi simțeam degetele adormite în mâna ta./Era atâta dragoste pe ape,/că nu ne puteam scufunda./Era atâta liniște, că timpul/Nu îndrăznea să spună vreo secundă./Cerulea nu rostea niciun nor./Apa nu-ngăima nicio undă./Doar tălpile goale./Călcând în lumina de lună./Scoteau un sunet ușor.” (*Din apă ieșeau trupuri albe de plopi*) (Blandiana, 1970: 67).

Reîntoarcerea în trecut sau poate *în intimitatea ființei*, cu ajutorul *apei*, care funcționează precum o oglindă, reflectând, deci, reconstruind realități în sens invers sau retroproiectiv, se realizează într-o manieră originală a poetei de a reconstrui trecutul – privit ca formă individuală a tradiției universale – din prisma prezentului. În fond, criza identitară își are originile în copilărie, când poeta nu se regăsește pe ea însăși în propriul trup, parcă prea firav și prea mic pentru imensul suflet pe care îl poartă¹: „Din oglindă mă privea un

¹Aluzie la expresionistul strigăt blagian din *Dați-mi un trup, voi munților*.

trup firav/Cu claviatura oaselor distinctă,/Inima-apăsa pe clape grav/Și-ncerca să-apară în oglindă//N-am văzut-o, niciodată, dar știam/Ca-ntr-un joc de-a baba-oarba că-i ascunsă/(Precum inima salcâmului din geam/Coșul pieptului de crengi o face frunză)”. (*Copilărie*) (Blandiana, 1970: 21).

Sub aparența unui joc în oglindă, poeta se proiectează în două medii totalmente diferite: *oglanda* (inanimatul) și *salcâmul* (animatul). Se proiectează și, de fapt, se reconstruiește pornind de la organul vital al trupului (și, deopotriwa, al poeziei), *inima*. Suprapunerea între cadrul interior – văzut ca realitate esențială și reprezentat prin oglindă și cadrul exterior, reprezentat de universul înconjurător, transpus metonimic prin copac, devine posibilă doar cu ajutorul acestui organ vital care este inima. Oglinda sau geamul, poate constitui, în mod indirect, o poartă către copilărie. Iar copilăria poate fi deschisă în două moduri diferite: indirect, prin intermediul memoriei, ea însăși imperfectă prin neputința de a fi întru totul fidelă în procesul de reconstrucție și direct, prin trăirea vârstei maturității ca pe o veritabilă vârstă a copilăriei.

Elementele cu forme non-rectilinii ale universului copilăriei, *strâmb*, devin însă plăcute ochiului matur de mai târziu. De altfel, distorsionarea imaginii pe care ochiul de copil o percepe, transpusă într-un plăcut limbaj ludic, este distorsionarea imaginii din memorie, într-o încercare forțată de readucere a trecutului în prezent, printr-o nevoie de raportare a lui la vârsta actuală. Dispusă între segmentele timpului ireversibil, biografia autoarei, ea însăși o permanentă căutare de sine, redevine, astfel, prelungirea operei, iar opera, prelungirea biografiei. Ambele, însă, deși la fel de reale și la fel de complexe, precum ea însăși, curg, totuși, în paralel, într-o sisifică încercare poetică de a le suprapune cumva. Învelișurile aparent clasice ale poeziei Anei Blandiana transpun, în fapt, numeroase pliuri sufletești, dintr-o riguroasă ierarhie a vârstelor. Când trecutul nu mai poate fi nici măcar reconstruit imagistic sau simbolic, bucățile de timp ale universului copilăriei devenind inaccesibile sufletului prea obosit al autoarei, intervine *poezia*, ca *taină*, în sensul de ritual sacru, adică *împărtașanie*, *comuniune*. Superioară înțelegerii comune, ea va permite stăpânirea și descrierea unei lumi, în care

ființa umană își caută, în permanență, rostul, iar viața îi devine sinonimă cu o cunoaștere parțială. De aceea, întreaga sa operă presupune existența numeroaselor *fețe* ascunse, care se vor descifrate precum sfinții din picturile de pe pereții de mănăstire medievală, abia întrezăriți din peisaje.

În final, *poezia* devine tot aceea care îi mijlocește poetei *împăcarea cu sine*, când jertfa răstignirii sufletești se transformă și ea, din țipăt, în tăcere, adevărul constând în armonizarea exteriorului cu interiorul, prin acceptarea propriei condiții umane. „În cele din urmă, acest adevăr presupune liniște, beatitudine, o stare de armonie între exterior și interior, între om și lume, o stare de repaus, în care cuvântul nu mai este necesar, pentru că poezia nu mai are nimic de spus, nu mai trebuie să exprime nicio diferență. «Adevărul» poeziei se găsește în tăcere, în singurătate, în reclusiune, atunci când toate conflictele au încetat să existe. O astfel de tăcere este resimțită, atunci când inefabilul exterior se întrepătrunde cu ceea ce omul înfîlnește, în interiorul propriei sale ființe: asumarea acestei condiții presupune situația în care omul «privește», fără prejudecăți, un adevăr ce nu începe odată cu conștiința, dar care este resimțit în pânțele și care îl face să se cutremure – adevărul întregii ființe, adevărul întreg care cuprinde toate dimensiunile și care se arată sub forma unei epifanii.” (Romero, 2009: 17).

Ana Blandiana, pe numele său adevărat Otilia Valeria Coman, se naște la Timișoara, la 25 martie 1942, ca fiică a preotului ortodox, Gheorghe Coman², și a soției acestuia, Otilia Coman, în urma căsătoriei cu scriitorul Romulus Rusan, devenind Otilia Valeria

²Tatăl poetei este originar din Murani, Timiș. După retrocedarea Ardealului de Nord, în 1944, familia Coman s-a mutat la Oradea, unde tatăl poetei a slujit ca preot la Biserica cu Lună, catedrala ortodoxă din Oradea. După instaurarea regimului comunist în România, preotul Coman a fost arestat ca „dușman al poporului”. Ca fiică a unui deținut politic, a trebuit să aștepte patru ani, până când autoritățile comuniste i-au permis înscrierea la Facultatea de Filologie din Cluj. Tatăl poetei a murit într-un accident de mașină, în anul 1964, la scurt timp după eliberarea din detenția politică.

Rusan, cei apropiați spunându-i Doina. Pseudonimul literar, sub care este cunoscută, este preluat de poetă de la numele satului Blandiana, din județul Alba, în care s-a născut mama ei, „desprinzând din aceeași denumire și un prenume” (Ștefănescu, 2005: 396). Ana Blandiana devine, astfel, „un simbol al purității și intransigenței morale” (Ștefănescu, 2005: 396).

Deși harta neomodernismului românesc este de o extrem de mare diversitate, fiind constituită dintr-o pluralitate de voci lirice, Ana Blandiana devine o figură distinctă a acesteia. Traectoria extrem de interesantă a liricii sale are ca premisă biografia⁴, care a fost supusă unei tulburate istorii. Debutul său literar este cenzurat de vitregiile ideologiei politice a momentului, urmând ca anii care continuă să stea sub același stigmat. O cunoaștere și o cercetare îndeaproape a biografiei autoarei relevă modul în care nu doar întreaga experiență culturală acumulată influențează poetica acesteia, ci și experiențele civice sau cele cotidiene, intime sieși.

În afara activităților literare, numele Anei Blandiana și al soțului său, Romulus Rusan, sunt strâns legate de fondarea *Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței*, cunoscut și ca *Memorialul de la Sighet*, format din *Muzeul de la Sighet* și din *Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului*, cu sediul în București.

Referințe bibliografice

Aguirre Romero, Joaquín María, *Ana Blandiana – o poetică a umilinței*, în „Observator cultural”, nr. 487, 2009.

Blandiana, Ana, *La Cules de îngeri*, București, Editura Cartea Românească, 1970.

Oancea, Ileana, *Poezie și semioză*, Timișoara, Editura Marineasa, 1999.

Scurtu, Nicolae, *Întregiri la biografia poetei Ana Blandiana*, în „România Literară”, nr. 11 (2012).

Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane*, București, Editura Mașina de Scris, 2005.

Sursa: <http://www.anablandiana.com/>, accesat iunie 2015.

Sursa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Ana_Blandiana/, accesat iunie 2015.

ANA BLANDIANA – BETWEEN THE WORD AND THE SILENCE.
LINGUISTIC DISCOURSE, LITERARY DISCOURSE
(Summary)

Keywords: *poetics, literary discourse, neomodernism, generation, poetry*

Cultivating a lyricism that swings between consistency and fragmentarism, between reason and emotion, seeming to pay particular attention to the latter, Ana Blandiana's poetry is a mixture between a genuine neomodernism from that she takes numerous episodes throughout his recognizable creative and personal voice, springing from the most intimate sides of his being as a form of inner projection, search and retrieval of the universe itself. Although the Romanian neomodernism map is highly diverse, being made up of a plurality of poetic voices, Ana Blandiana becomes a distinctive figure. The trajectory of her poetry starts with her very interesting biography that has undergone of a troubled history. Her literary debut is censored by political ideology hardships of the moment, following that during which continue to stand under the same stigma. In her poetry, Ana Blandiana rewrites the idea of a warm and a diaphanous Romanticism, which assigns meanings of a severe purity or the feeling of the mystery, through a work that restores the silence.